JAK SKUTECZNIE PRACOWAĆ Z DZIECKIEM.

PROCEDURY POSTĘPOWANIA.

Poradnik dla rodziców/opiekunów/ nauczycieli pracujących z dzieckiem z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowany lub znacznym.

"Starajmy się zrozumieć, jak dziecku jest trudno,
a wtedy będzie mu znacznie łatwiej".

Opracowanie

Magdalena Michałczyk, Edyta Podraza

WSTĘP

Procedury postępowania zostały opracowane z myślą o uczniach klas pierwszych z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym w Szkole Podstawowej Specjalnej nr 1 w Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczym dla Dzieci i Młodzieży Niepełnosprawnej w Dąbrowie Górniczej. Stanowią on odpowiedź na potrzeby, ograniczenia i możliwości uczniów . Głównym celem jest rozwijanie u ucznia autonomii, jego personalizacja i socjalizacja, a także - w ramach posiadanych przez niego realnych możliwości – wyposażenie go w takie umiejętności i wiadomości aby mógł uczestniczyć w różnych formach życia społecznego, znając i przestrzegając ogólnie przyjętych norm, zachowując przy tym prawo do swojej inności.

Zadaniem nauczyciela i rodzica pracującego z dzieckiem jest umiejętne wkroczenie w jego świat i przejęcie roli przewodnika, którego dziecko będzie słuchać i akceptować. Każda nowa osoba pojawiająca się w otoczeniu ucznia powinna dać mu czas na zaakceptowanie siebie, kontakt powinien być rozpoczęty w sposób przez niego lubiany. Czynności powinny odbywać się w stałych miejscach, w sposób jak najbardziej podobny. Należy właściwie zorganizować przestrzeń, która powinna być ograniczona, a zbędne przedmioty usunięte, aby niepotrzebnie nie rozpraszały uwagi dziecka. Ćwiczenia i zadania powinny być atrakcyjne dla dziecka, różnorodne i ułożone na zasadzie przeplatania. Nowe zajęcia lub zmiany w strukturze powinny być wprowadzane powoli, stopniowo i bazować na znanych dziecku aktywnościach. To zapewni mu poczucie bezpieczeństwa, a tym samym umożliwi wygaszanie zachowań niepożądanych i zakłócających.

Dzieci, by dobrze funkcjonowały, potrzebują jasnego, przewidywalnego i konsekwentnie przestrzeganego przez dorosłych systemu zasad. Podstawowym sposobem uczenia się zasad jest obserwowanie świata. . Dzięki systemowi zasad czują się dużo bezpieczniej i pewniej. Zasady pozwalają również łatwiej wyegzekwować polecenie, gdyż wykluczają niepotrzebną dyskusję, dodatkowo pomagają zachować spokój w trudnych sytuacjach i stanowią bazę, do której można się odwoływać. Taki system norm i zasad porządkuje życie domowe, a w późniejszym czasie także zawodowe, życie w społeczności.

Wiele zachowań, które uważamy za niegrzeczne, wynika w istocie z testowania granic, czyli próby znalezienia odpowiedzi na podstawowe dla dzieci pytania: "Co jest w porządku? Co nie jest w porządku? Kto kontroluje sytuację? Jak daleko mogę się posunąć? Co się stanie,

jak posunę się za daleko?". Odpowiedzi na te pytania wyznaczają granice dopuszczalnych zachowań i pomagają dzieciom określić, czy posłuszeństwo wobec zasad jest obowiązkowe, czy tylko zalecane.

ZAŁOŻENIA POSTĘPOWANIA

Celem wszystkich oddziaływań będzie wyposażenie dziecka- w ramach posiadanych przez niego realnych możliwości-w takie umiejętności i wiadomości aby:

- mógł porozumiewać się z otoczeniem w jak najpełniejszy dla siebie sposób, werbalnie lub pozawerbalnie,
- zdobył maksymalną niezależność życiową w zakresie zaspokajania podstawowych potrzeb życiowych,
- był zaradny w życiu codziennym adekwatnie do własnego, indywidualnego poziomu sprawności i umiejętności oraz miał poczucie sprawczości,
- mógł uczestniczyć w różnych formach życia społecznego, znając i przestrzegając ogólnie przyjętych norm, zachowując przy tym prawo do swojej inności.

ZASADY POSTĘPOWANIA

- ustalenie jasnych zasad – obowiązujących zarówno dziecka , terapeutę i rodzica i konsekwentne ich przestrzeganie, redukowanie poziomu stresu;
- zapewnienie stałości i przewidywalności: sporządzanie planów pracy podczas pracy z dzieckiem na poziomie zrozumiałym dla ucznia, uprzedzanie o zmianach w przebiegu pracy, określanie czasu trwania aktywności(określenie ilości zadań, sygnał dźwiękowy, gospodarka żetonowa);
- zadbanie o komfort sensoryczny ucznia (nadwrażliwości, podwrażliwości sensorycznej, poszukiwania wrażeń sensorycznych): odpowiednie miejsce w pomieszczeniu (w oddaleniu od okna i przedmiotów rozpraszających uwagę), wydzielone miejsce do relaksu/wyciszenia się, zabawy;
- przekazywanie informacji w sposób wizualny: plany w postaci wizualnej zrozumiałej dla dziecka (konkretne przedmioty, obrazki, zdjęcia, symbole PECS, Makaton, etykiety z napisami);
- kontrolowanie swojego sposobu mówienia: dostosowanie złożoność swojego języka do poziomu dziecka , zarówno pod względem struktury języka (jak mówimy?) oraz przekazywanych treści (co mówimy?), mówienie w sposób poglądowy, formułowane poleceń według schematu „najpierw…, potem, korzystanie z języka

gestów i demonstracji, unikanie metafor i przenośni, używanie w sposób właściwy zaimków osobowych, unikanie mówienia o sobie lub o uczniu w trzeciej osobie liczby pojedynczej, formułowanie poleceń wprost, zadawanie pytań zamkniętych z podanymi możliwościami wyboru, uważanie na głośność mówienia, zwłaszcza przy nadwrażliwości słuchowej;

- dostosowanie materiału ćwiczeniowego, wspieranie w samodzielnej pracy: dzielenie zadań na mniejsze etapy, zmniejszenie trudności lub skrócenie zadania, jasne określenie kiedy nastąpi koniec zadania, odpowiednie wspomaganie „cieniowanie" ucznia w sytuacji gdy nie jest w stanie samodzielnie wykonać zadania, wspólne pole uwagi (kontrolowanie wzrokiem materiału do ćwiczeń);

  Technika cieniowania polega „na podążaniu rękoma za ruchami dziecka w bardzo małej odległości, lecz bez dotykania go". Jeśli dziecko właściwie wykonuje zadanie, możesz zacząć odsuwać ręce coraz dalej.
- wzmacnianie motywacji w procesie uczenia się: wykorzystanie zainteresowań dziecka i ulubionych form pracy, opracowanie indywidualnego systemu wzmocnień pozytywnych lub żetonowych, stwarzanie sytuacji poczucia sukcesu;
- modyfikowanie lub zmiana określonych zachowań: zwiększanie zachowań deficytowych, redukowanie i eliminowanie zachowań niepożądanych poprzez wygaszanie, modelowanie właściwego zachowania w różnych sytuacjach społecznych.

Wygaszanie polega na systematycznym wycofaniu wszelkich konsekwencji wzmacniających, które występowały po zachowaniu niepożądanym, np. jeśli wzmocnieniem była uwaga ze strony otoczenia na złe zachowanie (krzyk, rozrzucanie zabawek, wulgarne słowa itp), to technika wygaszania polegać będzie na ignorowaniu zachowań, które chce się wyeliminować. Polega ona również na dawaniu większej ilości wzmocnień za zachowania prawidłowe, a redukowaniu ilości wzmocnień za zachowania nieprawidłowe. W ten sposób zachowania niepożądane są wygaszane, natomiast zachowania prawidłowe są wzmacniane.

Wygaszane może być także pozytywne zachowanie dziecka (jeżeli dziecko posprzątało zabawki, a rodzic tego nie pochwalił, nie spotkało się z reakcją opiekuna, to następnym razem dziecko tak chętnie nie powtórzy danego zachowania).

ZALEŻNOŚĆ MIĘDZY REAKCJĄ OPIEKUNA/RODZICA A WZMOCNIEM LUB JEGO BRAKIEM

- zachowanie pożądane + wzmocnienie (nagroda) = więcej zachowań pożądanych
- zachowanie pożądane + brak wzmocnienia (wygaszanie) = mniej zachowań pożądanych
- zachowanie niepożądane + brak wzmocnienia (wygaszanie) = mniej zachowań niepożądanych
- zachowanie niepożądane + wzmocnienie (nagroda) = więcej zachowań niepożądanych

Jedną z największych nagród dla dziecka jest uwaga dorosłej osoby. Przejawem zainteresowania swoją osobą dla dzieci są nie tylko pocieszanie, wspólna zabawa czy branie na kolana, ale również negatywne zachowania, jak besztanie, nagany i bicie (dla dziecka lepsza jest negatywna uwaga opiekuna niż brak jakiejkolwiek uwagi z jego strony!). Podstawowe życzenie dziecka brzmi: "Chcę, żeby mi poświęcać uwagę! Chcę być traktowany jak ktoś ważny!". Poświęcając dzieciom najwięcej uwagi wtedy, kiedy w ciągu dnia zachowują się w dziwny i niestosowny sposób, przekazujemy im, że dziwne zachowanie opłaca się i nie dajemy im żadnej motywacji do zmiany zachowania. Zwłaszcza gdy wiele osób rozmawia z dzieckiem na temat jego negatywnego zachowania, tym większa to dla niego nagroda! Jeżeli dziecko dostaje mało pozytywnej uwagi (albo w ogóle), to każdą negatywną reakcję traktuje jako nagrodę, czyli wzmocnienie swych niepożądanych zachowań!

- właściwe organizowanie bodźców sensorycznych: unikanie intensywnego światła, minimalizowanie hałasu w otoczeniu, nadmiar przedmiotów i pomocy, wystawiania zabawek i pomocy na odkrytych półkach, stosowanie bodźców, które są dla danego ucznia organizujące np.: mocny masaż, mały przedmiot na stoliku ucznia, którym może ono manipulować, ulubiona zabawka, rozwijanie kompetencji w coraz bardziej złożonych warunkach;

Wdrażanie oddziaływań:

- intensywna praca nad rozwojem umiejętności dnia codziennego przez naśladowanie (sprawności związanej z ubieraniem się, jedzeniem, higieną osobistą, czynnościami fizjologicznymi);
- wdrażanie do większej samodzielności w zakresie czynności samoobsługowych;

- ukazywanie związku między nabywanymi umiejętnościami a ich znaczeniem poprzez wykorzystanie ich w konkretnych codziennych sytuacjach;
- konsekwentne wymaganie od dziecka spełniania poleceń, nie wyręczanie go w działaniu;
- usprawnianie umiejętności koncentracji uwagi;
- wydłużanie czasu koncentracji uwagi;
- zabawy ruchowe , muzyczno-ruchowe;
- stymulacja polisensoryczna ze szczególnym zwróceniem uwagi na wzrok;
- kształtowanie poczucia schematu własnego ciała i orientacji w przestrzeni(duży nacisk na naśladowanie ruchów, mowy, z czasem nazywanie ,wskazywanie, rozpoznawanie);
- przerywanie stereotypowych zabaw-stukania w przedmioty, obracania nimi, wąchania, lizania;
- ćwiczenia relaksacyjne;
- rozwijanie sprawności manualnej poprzez prace z różnorodnymi materiałami i fakturami;
- rozwijanie twórczej aktywności dziecka;

ZAKRES DZIAŁAŃ

NIE WYRĘCZAMY DZIECKA, SEDNO PRACY POLEGA WŁAŚNIE NA TYM, ŻE DZIECKO PRZEŻYWA WYSIŁEK JAKO WŁASNY, DOZNAJE SIEBIE JAKO SPRAWCĘ.

1. Rozwijanie umiejętności naśladowania:
   - naśladowanie gestów ,ruchów, mimiki;
   - odtwarzanie odgłosów z otoczenia;
   - naśladowanie mowy;
   - naśladowanie schematów zachowań;

2. Kształtowanie umiejętności prostej samoobsługi poprzez naśladowanie;
   - wypracowanie całego ciągu czynności związanych z ubieraniem się i rozbieraniem, zapinaniem zamków, guzików z jak największym wycofaniem obecności nauczyciela;
   - usprawnianie umiejętności estetycznego jedzenia, picia, posługiwania się nożem (smarowanie pieczywa, krojenie)- NIE WYRĘCZAMY DZIECKA PODCZAS

W/W CZYNNOŚCI (dajemy możliwość wykorzystania nawet minimalnych umiejętności);

- wypracowanie cyklu czynności związanych z prawidłowym myciem rąk, zębów, wycierania się(używanie mydła, ręcznika, chusteczek do nosa, papieru toaletowego);

3. Poszerzanie możliwości porozumiewania się z uczniem:
   - zachęcanie do wokalizacji, posługiwania się słowami, które już zna;
   - proponowanie różnych dźwięków do naśladowania;
   - wzmacnianie podejmowanych przez dziecko prób mówienia, prowokowanie do mówienia, odpowiadania na pytania: „tak", „nie";
   - rozpoznawanie poszczególnych osób, ich imion (nazywanie osób), do kierowania wzroku w ich stronę, do przywoływania ich gestem i słowem;
   - utrwalanie gestów na powitanie i pożegnanie- podawanie ręki.
4. Poszukiwanie nowych form porozumiewania się:
   - rozwijanie umiejętności współdziałania z innymi osobami;
   - odbieranie informacji symbolicznych i przekazywanych za pomocą alternatywnych i wspomagających środków porozumiewania się, nadawanie informacji- wypowiadanie komunikatów mową i przekazywanie ich za pośrednictwem znaków, symboli;
5. Doskonalenie realizacji poleceń słownych wspieranych gestem i bodźcami sygnałowymi:
   - komunikowanie podstawowych potrzeb: daj, boli, jeść, pić, siku;
6. Określanie cech abstrakcyjnych przedmiotów:
   - kojarzenie dźwięków z przedmiotami;
   - kojarzenie przedmiotów zwykle występujących razem;
   - tworzenie zbiorów;
   - układanki tematyczne, puzzle, klocki;
7. Rozwijanie świadomości własnego ciała:
   - rozpoznawanie i pokazywanie części ciała,
   - możliwości używania różnych części ciała
8. Doskonalenie orientacji w najbliższym otoczeniu:
   - rozpoznawanie przedmiotów, ubrań, przyborów szkolnych – porządkowanie ich, dopasowywanie,

- spostrzeganie położenia własnego ciała w przestrzeni wobec przedmiotów, ludzi

9. Rozwijanie sprawności manualnej i grafomotorycznej:
   - rysowanie kredą po tablicy, rysowanie na różnych formatach papieru, kolorowanie wewnątrz konturu,
   - „malowanie" mokrą gąbką, wypełnianie całej powierzchni papieru, malowanie form kolistych i falistych;
   - cięcie papieru nożyczkami (dowoln, wg. wzoru);
   - lepienie prostych elementów z mas plastycznych
10. Czynności manipulacyjne:
   - przekładanie przedmiotów, wkładanie i wyjmowanie, przesypywanie, przelewanie
   - budowanie z klocków, konstruowanie
   - nawlekanie, przewlekanie
   - wydzieranie papieru
   - stemplowanie (odbijanie śladów dłoni, stempli)
11. Postrzeganie wszystkimi zmysłami bodźców płynących z otaczającej rzeczywistości:
   - kojarzenie przedmiotów, czynności z ich nazwą;
   - rozpoznawanie bodźców w naturalnym środowisku i w Sali Doświadczania Świata;

Środki dydaktyczne:

- programy komputerowe do terapii zaburzeń funkcji poznawczych i percepcyjno-motorycznych, wspomagania stymulacji wielozmysłowej oraz wspierania wszechstronnego rozwoju dziecka;
- obrazki dotykowe;
- układanki mozaikowe, obrazkowe;
- instrumenty muzyczne, materiały do prac plastycznych;
- historyjki obrazkowe;
- obrazki tematyczne;

Literatura:

- Faber Adele, Mazlish Elaine „Jak mówić, żeby dzieci nas słuchały. Jak słuchać, żeby dzieci do nas mówiły."
- .Popielarska Aniela, Mazurowa Mieczysława „Dlaczego nasze dzieci sprawiają trudności wychowawcze"
- Gordon Thomas „Wychowanie bez porażek"

- Brejnak Wojciech „Kocham i wychowuję”
- Nartowska Hanna „Wychowanie dziecka nadpobudliwego”
- Matthew McKay, Patrick Fanning, Kim Paleg, Dana Landis. „Kiedy twoja złość krzywdzi dziecko**.”**
- Jane Nelsen „Pozytywna Dyscyplina**”**
- Gerald Hüther, Uli Hauser „Wszystkie dzieci są zdolne. Jak marnujemy wrodzone talenty”.

Proponowane Strony Internetowe:

- www.egodziecka.pl
- www.buliba.pl
- www.mojedziecikreatywnie.pl
- www.pisiupisiu.pl
- www.rodzice.pl
- www.dylematymamyitaty.pl
- www.ore.edu.pl

TRENING UMIEJĘTNOŚCI SPOŁECZNYCH.

Założenia terapeutyczne:

- rozwijanie prawidłowych umiejętności prospołecznych: kontakt wzrokowy, prawidłowy dystans, mimika, postawa ciała;
- rozwijanie umiejętności komunikacyjnych: słuchanie, reagowanie na wypowiedzi innych, kontrola tonu głosu, prowadzenie dialogu, pytania zwrotne;
- rozwijanie umiejętności rozpoznawania i nazywania własnych uczuć, stopniowania uczuć;
- radzenie sobie w sytuacjach trudnych, reagowanie na zaczepki, poszukiwanie i proszenie o pomoc;
- budowanie Tożsamości;
- rozwijanie umiejętności dostrzegania swoich mocnych i słabych stron;
- omawianie tematów zajęć, odgrywanie ról przez uczniów, przezywanie osobistych doświadczeń.

STOSOWANE STRATEGIE:

- należy zacząć od organizacji. Jako pomoc w organizowaniu pracy z dzieckiem można wykorzystać ich zdolność do myślenia obrazami. Organizacja to powszechnie

stosowana strategia polegająca na wykorzystywaniu serii obrazków, pokazujących sekwencję zdarzeń lub zadań do wykonania.

- stosowanie aktywnych sposobów nauki, np.:
  „Idziemy na polowanie”- to przyjemny, aktywny sposób poszerzania zakresu wiadomości i umiejętności. Polowanie w pomieszczeniach, na świeżym powietrzu, w czasopismach, książkach. Zwierzę, warzywo, minerał, kolory, kształty, dźwięki. Odznaczanie pozycji na liście, fotografowanie, wycinanie obrazków z gazet, zbieranie małych przedmiotów, tworzenie albumów obrazkowych, wykorzystanie „ Mówiących albumów”;

Wzmocnienia zachowań pożądanych:

- pochwała słowna;
- dostarczenie uwagi i aprobaty uczniowi w momencie wystąpienia zachowań pożądanych;
- stosowanie indywidualnego systemu motywacyjnego

Zasady tworzenia systemu wzmocnień:

- wybieraj wzmocnienia łatwe w użyciu i niezbyt kosztowne
- wybieraj wzmocnienia, które mogą być otrzymanie natychmiast po wykonaniu polecenia
- wybieraj wzmocnienia, na które dziecko nie będzie potrzebowało dużo czasu
- poszukaj naturalnych wzmocnień, które będą działać po zakończonej pracy z dzieckiem
- wzmacniaj natychmiast po wykonaniu polecenia
- używaj jak najwięcej różnych wyróżnień
- podczas dawania wzmocnienia powiedz dziecku dlaczego je wzmacniasz
- wzmacniaj często lecz unikaj nasycenia (przesytu)
- daj dziecku możliwość wyboru wzmocnienia
- łącz wzmocnienia np. wtórne z socjalnymi
- staraj się zastępować wzmocnienia rzeczowe wzmocnieniami socjalnymi gdy zachowanie dziecka jest na pożądanym poziomie

Rodzaje wzmocnień:

- pierwotne (jedzenie, picie);
- wtórne (punkty, żetony, nalepki);

- społeczne/socjalne (pochwały, uwaga, uściski, przybicie piątki);
- stymulacje (zabawki, zabawy, masaż).

Ramowy plan dziecka

Możemy zaplanować sobie dzień każdego dziecka opracowując wspólnie z nim plan dnia, tygodnia. Umieszczamy go w formie obrazkowej w pokoju dziecka lub w widocznym miejscu.

Przykładowy plan dnia:

- pobudka godzina….
- śniadanie
- wyjście do szkoły…
- pobyt w szkole od… do…
- powrót do domu…
- obiad…
- rundka (omówienie dnia, jak się dzisiaj czujemy, co się miłego dzisiaj wydarzyło, jak minął dzień w szkole);
- czas wolny (wypisujemy formy aktywności) od… do…
- odrabianie lekcji od …do…
- czas wolny/ czas spędzony tylko z rodzicami (wypisujemy formy aktywności) od… do…
- kolacja…
- sen …

pamiętamy o wzmocnieniach: pochwała, przybijanie „piątki", możliwość wyboru aktywności, naklejki (zindywidualizowane formy wzmocnień, w razie potrzeby stosowane po każdej aktywności);

Struktura spędzania czasu z uczniem:

- plan pracy (skuteczna strategia wizualna, obniżenie lęku przed niewiadomą)
- stały tryb zajęć;
- duży nacisk na materiały wizualne (konkretne przedmioty, obrazki, zdjęcia, symbole PECS, Makaton, etykiety z napisami).